

Dómsorð:

Ákærði, Guðmundur Arngrímsson, greiði kr. 1000.00 í sekt til ríkissjóðs, er afplánist með varðhaldi í 10 daga, verði hún eigi greidd innan 4 vikna frá birtingu dóms þessa að telja.

Ákærði greiði allan sakarkostnað, þar með talin málsvarnarlaun skipaðs verjanda hans hér við réttinn, hrl. Sigurðar Ólasonar, kr. 1000.00.

Dómi þessum skal fullnægja með aðför að lögum.

Mánudaginn 12. febrúar 1951.

Nr. 130/1949. Helgi Benediktsson (Guttormur Erlendsson)
 gegn
Bankaráði Landsbanka Íslands
f. h. Stofnlánadeildar sjávarútvegsins
 (Einar B. Guðmundsson).

Setudómari hrl. Sveinbjörn Jónsson
 í stað hrd. Jónatans Hallvarðssonar.

Um rétt manns til láns samkvæmt lögum nr. 41/1946.

Dómur Hæstaréttar.

Áfrýjandi, sem hefur skotið máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 10. september 1949, gerir þær dómkröfur, að stefnda verði, að viðlögðum dagsektum samkvæmt mati Hæstaréttar, dæmt skylt að lána áfrýjanda kr. 1.200.000.00 gegn 1. veðrétti í v/s Helga Helgasyni, V.E. 343, og verði kr. 480.000.00 af þeirri lánsfjárhæð A-lán samkvæmt lögum nr. 41/1946, en kr. 720.000.00 B-lán. Lánstíminn verði 20 ár, afborguninni hagað samkvæmt 9. gr. fyrrnefndra laga og vextir 2½% p. a. Loks krefst áfrýjandi málskostnaðar úr hendi stefnda bæði í héraði og fyrir Hæstarétti eftir mati Hæstaréttar.

Stefndi krefst staðfestingar hins áfrýjaða dóms og málskostnaðar fyrir Hæstarétti eftir mati dómsins.

Málsatvikum er ýtarlega lýst í héraðsdómi, og eru þau í

höfuðdráttum á þá leið, að þegar er lög um Stofnlánadeild sjávarútvegsins við Landsbanka Íslands, nr. 41/1946, höfðu hlotið staðfestingu, sótti áfrýjandi um lán úr Stofnlánadeildinni gegn 1. veðrétti í skipi, er hann hafði þá í smíðum í Vestmannaeyjum og síðar hlaut nafnið Helgi Helgason og umdæmistöluna V.E. 343. Hinn 30. maí 1947 tilkynnti áfrýjandi Nýbyggingarráði, að skip hans væri að verða fullsmíðað, og ítrekaði jafnframt tilmæli sín um, að honum yrði veitt lán úr Stofnlánadeildinni út á skip sitt. Kvað hann kostnaðarverð skipsins mundu nema um kr. 1.800.000.00. Taldi hann sig eiga rétt á láni, að fjárhæð kr. 1.200.000.00, en $\frac{2}{3}$ kostnaðar- eða virðingarverðs er hámark lánsfjárhæðar samkvæmt áðurgreindum lögum. Hinn 13. júní 1947 ritaði Nýbyggingarráð Stofnlánadeildinni bréf, þar sem það tilkynnti, að það hefði samþykkt skip þetta sem lið í heildaráætlun ráðsins um þjóðarbúskap Íslendinga, sbr. niðurlagsákvæði 3. gr. laga nr. 41/1946. Hinn 30. sama mánaðar tilkynnti stjórn Landsbankans, að hún sæi sér ekki fært að óbreyttum aðstæðum að veita slíkt lán úr Stofnlánadeildinni. Taldi stjórn bankans „það hafa orðið að samkomulagi“, að Stofnlánadeildin veitti ekki lán út á skip, sem smíðuð væru hér á landi, enda mundi fé það, sem deildin réð yfir, ekki hrökkva til að lána út á skip þau, sem búið væri að festa kaup á erlendis frá. Hélt stjórn Landsbankans síðan fast við neitun þessa þrátt fyrir ítrekaða kröfu áfrýjanda um lánveitingu, sem studd var af atvinnu-málaráðherra svo og Nýbyggingarráði, sem ekki vildi viðurkenna samkomulag það, sem bankinn skírskotaði til.

Samkvæmt ákvæðum og markmiði laga nr. 41/1946 og reglugerðar nr. 91/1946, sem sett var samkvæmt þeim lögum, þar stefnda að verja því fé, sem Stofnlánadeild sjávarútvegsins réð yfir, eftir því sem það hrökk til og á sem hagkvæm-astan hátt frá sjónarmiði alþjóðar, til lánveitinga handa þeim, sem fullnægðu skilyrðum greindra laga og reglugerðar. Af hendi stefnda hefur ekki verið bent á fullgild rök fyrir því, að áfrýjanda var synjað um lánveitingu út á v/s Helga Helgason. En þar sem ákvæði framangreindra laga veita áfrýjanda ekki rétt til láns þeirrar fjárhæðar og með þeim tilteknu skilmálum, sem hann gerir kröfu til í máli þessu, verður

að sýkna stefnda af kröfum áfrýjanda og staðfesta hinn áfrýjanda dóm að niðurstöðu til.

Eftir atvikum þykir rétt, að málskostnaður fyrir Hæstarétti falli niður.

Dómsorð:

Hinn áfrýjaði dómur á að vera óraskaður.

Málskostnaður fyrir Hæstarétti fellur niður.

Dómur sjó- og verzlunardóms Reykjavíkur 21. júní 1949.

Mál þetta, sem dómtekið var 10. þ. m., hefur Helgi Benediktsson útgerðarmaður í Vestmannaeyjum höfðað fyrir sjó- og verzlunardómi Reykjavíkur með stefnu, útgefinni 14. september s.l., gegn bankaráði Landsbanka Íslands vegna Stofnlánadeildar sjávarútvegsins við bankann. Hefur stefnandi gert þær dómkröfur:

1. Að stefndi verði f. h. Landsbanka Íslands vegna Stofnlánadeildar sjávarútvegsins dæmdur, að viðlögðum dagsektum samkvæmt mati dómsins, til að lána stefnanda kr. 1.200.000.00 gegn 1. veðrétti í m/s Helga Helgasyni, V.E. 343. Verði lánstíminn 20 ár, afborgunum hagað samkvæmt 9. gr. laga nr. 41 frá 1946 og vextir af láninu 2.5% p. a.
2. Að viðurkennt verði með dómi, að stefnda f. h. Landsbanka Íslands vegna Stofnlánadeildar sjávarútvegsins beri að bæta honum fjárhagstjón það, er hann hafi beðið vegna þess, að honum var ekki veitt framangreint lán hinn 13. júní 1946.
3. Að honum verði dæmdur málskostnaður að skaðlausu eftir mati dómsins.

Við munnlegan flutning málsins gerði stefnandi þá viðbótarkröfu við kröfur sínar í 1. lið, að kr. 480.000.00 af lánsfjárhæðinni yrði veitt sem A-lán. Þá féll hann frá kröfu sinni undir 2. lið, en áskildi sér rétt til að krefja stefnda bóta, eins og þar segir, í sérstöku máli síðar. Stefndi hefur mótmælt kröfum stefnanda og krafist sýknu af þeim og hæfilegs málskostnaðar úr hendi hans eftir mati dómsins.

Málavextir eru þessir:

Með lögum nr. 41 frá 29. apríl 1946 var ákveðið að stofna nýja deild við Landsbanka Íslands, er nefnast skyldi Stofnlánadeild sjávarútvegsins. Átti hlutverk hennar að vera það að styðja að sjávarútveg Íslendinga með hagkvæmum stofnlánum. Í lögum þessum svo og í reglugerð nr. 91 frá 1946, sem sett var samkvæmt heimild í þeim, eru allýtarleg ákvæði um hlutverk og starfshætti Stofnlánadeildarinnar, og verða þau rakin nánar síðar.

Um það leyti, sem deild þessi var stofnuð, átti stefnandi skip í smíðum í Vestmannaeyjum. Hlaut það síðar nafnið m/s Helgi Helgason og ein-kennisstafina V.E. 343. Hinn 7. maí 1946 sendi stefnandi framkvæmda-

stjórn Landsbankans beiðni um lán úr Stofnlánadeildinni, er tryggt yrði með 1. veðrétti í nefndu skipi, og í símskeyti til Nýbyggingarráðs 18. júní s. á. óskaði hann eftir fyrirgreiðslu ráðsins í sambandi við lántökuna. Ítrekaði stefnandi þessa ósk sína með bréfum til ráðsins, dags. 18. jan., 5. marz og 22. maí 1947. Með bréfi, dags. 30. maí s. á., tilkynnti stefnandi Nýbyggingarráði, að skip hans væri að verða fullsmíðað og sendi jafnframt áætlun um kostnaðarverð þess, að fjárhæð um kr. 1.800.000.00. Ítrekaði hann þá enn tilmæli sín um, að honum yrði veitt lán úr Stofnlánadeildinni út á skip sitt. Hinn 13. júní skrifaði Nýbyggingarráð Stofnlánadeild sjávarútvegsins við Landsbankann bréf þess efnis, að ráðið hefði þann dag samþykkt skip, um 230 rúmllestir að stærð, sem stefnandi hefði í byggingu, sem lið í heildaráætlun ráðsins um þjóðarbúskap Íslendinga. Þetta tilkynnti Nýbyggingarráð stefnanda með bréfi 24. s. m. og óskaði þess, að hann legði fram sem ýtarlegust fylgiskjöl við hina ýmsu kostnaðarliði, þegar er Stofnlánadeild hefði gefið vilyrði fyrir því, að lánið yrði veitt. Með bréfi, dags. 30. júní, tilkynnti stjórn Landsbankans vegna Stofnlánadeildarinnar Nýbyggingarráði, að hún sæi sér eigi fært, að óbreyttum aðstæðum, að veita stofnlán út á skip stefnanda. Er í bréfinu tekið fram til rökstuðnings synjuninni, að það hafi orðið að samkomulagi veturinn 1946 til 1947, að Stofnlánadeildin veitti ekki lán út á skip, sem byggð væru hér á landi, svo og, að fé það, sem Stofnlánadeildin hafi yfir að ráða, muni samkvæmt fyrirbyggjandi áætlun ekki hrökkva til að lána út á skip þau, sem þegar sé búið að festa kaup á erlendis frá. Mun greint samkomulag hafa orðið milli ríkisstjórnarinnar og stjórnar Landsbankans, sem fer með framkvæmdarstjórn Stofnlánadeildarinnar. Er stefnandi hafði fengið vitneskju um synjunina, sendi hann 10. júlí Nýbyggingarráði símskeyti, þar sem hann fór fram á, að ráðið hlutaðist til um, að hann fengi að selja skipið úr landi, að lokinni síldarvertíð þá um sumarið. Skeyti þessu svaraði Nýbyggingarráð með bréfi, dags. 25. júlí, og er þar tekið upp bréf, er ráðið hafði skrifað Landsbankanum, er því hafði borizt tilkynning bankans um synjun stofnlánsins. Segir meðal annars í bréfi þessu út af þeirri staðhæfingu bankans, að samkomulag hafi orðið um, að Stofnlánadeildin veitti eigi lán gegn veði í skipum, sem byggð væru innanlands, að ráðinu sé ekki kunnugt um neitt slíkt samkomulag gildandi öll skip, byggð hér á landi. Tekur ráðið fram í því sambandi, að það hafi hvað eftir annað, einnig í þau tvö skipti, sem það hafi sent Landsbankanum áætlanir um útlán úr Stofnlánadeildinni (13. ágúst 1946 og 1. apríl 1947), tilkynnt bankanum, að það áætlaði 1.6—2 milljóna króna lán vegna skipa, smíðaðra innanlands, og sé skip stefnanda eitt af þeim 3—4 skipum, sem reiknað hafi verið með í þessum flokki. Loks mæltist ráðið til þess við Landsbankann, að hann endurskoðaði afstöðu sína varðandi lánveitinguna út á skip stefnanda, og benti á og færði að því nokkur rök, að vegna stærðar skipsins gildi um það allt öðru máli en minni báta, byggða hérlandis. Hinn 12. ágúst ritaði stefnandi Stofnlánadeildinni og spurðist fyrir um það, hvort vænta mætti svars við þeim tilmælum Nýbyggingarráðs, að Landsbankinn endurskoðaði afstöðu sína varðandi skip hans. Gat stefnandi þess, að sér

kæmi vel að fá svar án verulegs dráttar. Jafnframt hélt stefnandi því fram, að hann ætti kröfu til stofnláns út á skipið samkvæmt áðurnefndum lögum og reglugerð. Þar sem stefnanda barst ekki svar við bréfi þessu, skrifaði hann hinn 25. ágúst til Sjávarútvegsmálaráðuneytisins og óskaði eftir, að það hlutaðist til um, að hann fengi hlut sinn réttan, þar sem hann taldi, að á sér hefði verið brotinn lögverndaður réttur til lánveitingar úr Stofnlánadeildinni. Í tilefni þessa bréfs ritaði ráðuneytið hinn 11. september Fjárhagsráði, er þá hafði tekið við af Nýbyggingarráði, bréf, þar sem ráðuneytið beinir þeim eindregnu tilmælum til Fjárhagsráðs, að það fái því til vegar komið, að Landsbankinn veiti þá þegar stofnlán út á m/s Helga Helgason, en það sé stærsta skip, sem smíðað hafi verið hér á landi. Tilkynnti Fjárhagsráð stefnanda um bréf þetta samdægurs. Þessa afgreiðslu ráðuneytisins taldi stefnandi þó ófullnægjandi og óskaði þess eindregið í bréfi frá 17. sept., að hann fengi endanlega afgreiðslu málsins og úr því skorið, hvort ráðuneytið teldi stjórn Landsbankans bundna af greindum lögum og reglugerð. Bréfi þessu svaraði ráðuneytið ekki, og ekki bar fyrrnefnt bréf þess til Fjárhagsráðs neinn árangur varðandi umrædda lánveitingu. Loks skrifaði stefnandi hinn 30. desember enn framkvæmdarstjórn Landsbankans og spurðist fyrir um það, hvort hún vildi með frjálsum samningi bæta honum það vaxtatjón, sem neitun hennar um stofnlán út á skip hans hefði þegar haft og mundi hafa í för með sér. Þessari fyrirspurn svaraði Landsbankinn með bréfi, dags. 17. jan. 1948, á þá lund, að það segði sig sjálft, að bankinn gæti eigi fallið á neinar bótagreiðslur til hans út af lánsynjuninni.

Svo sem kemur fram hér að framan, lítur stefnandi svo á og byggir á því framangreindar dómkröfur sínar, að hann samkvæmt áðurnefndum réttarákvæðum hafi átt og eigi lögvarða kröfu til þess að fá umstefnt lán úr Stofnlánadeildinni út á skip sitt, m/s Helga Helgason. Vísar stefnandi þessari staðhæfingu sinni til stuðnings til ýmissa ákvæða nefndra laga og reglugerðar, og verða þau ákvæði rakin hér á eftir að efni til.

Í 1. gr. oftnefndra laga segir, eins og áður hefur verið dregið á, að hlutverk Stofnlánadeildarinnar skuli vera það að styðja sjávarútveg Íslandinga með hagkvæmum stofnlánum. Í 2. gr. er lögboðið, með hvaða hætti Stofnlánadeildinni skuli aflað fjár til útlána. Samkvæmt 1. málslíð 3. gr. veitir deildin lán gegn 1. veðrétti í fiskiskipum og öðrum veiðiskipum og í 2. málsg. 3. gr. fyrrnefndrar reglugerðar er svo ákveðið, að lán til skipa- og bátakaupa, hvort heldur er um að ræða nýsmíði innanlands eða kaup á nýjum og notuðum skipum erlendis frá, skuli sitja fyrir öðrum lánveitingum. Í 3. gr. laganna segir ennfreður, að lán megi eigi veita úr Stofnlánadeild til annarra framkvæmda en þeirra, sem gerðar eru eftir 1. jan. 1944, og lánveitingar eru bundnar því skilyrði, að Nýbyggingarráð hafi samþykkt þær framkvæmdir, sem um er að ræða, sem lið í heildaráætlun þess um þjóðarbúskap Íslendinga. Samkvæmt 1. málsg. 4. gr. laganna úrskurðar Nýbyggingarráð hverju sinni samkvæmt beiðni framkvæmdarstjórnar Landsbankans, hve miklum erlendum gjaldeyri hafi verið varið til fyrirtækis, sem Stofnlánadeildin lánar út á, og eftir 2.

málsgr. sömu greinar skal seðlabankanum skylt að lána Stofnlánadeildinni samkvæmt slíkum úrskurði upphæð í íslenskum krónum, er samsvari A-lánnum sjóðsins, en eftir 5. málsgr. 3. gr. má eingöngu verja A-lánnum til greiðslu á atvinnutækjum, smíðuðum erlendis, á efni og vélum til skipasmíða eða annarra framkvæmda innanlands.

Stefnandi telur ótvírætt, að skip hans hafi í öllu fullnægt skilyrðum þeim, sem sett eru fyrir lánveitingum úr Stofnlánadeildinni. Þá telur hann, að framangreind ákvæði sýni það ljóslega, að stjórn deildarinnar hafi ekki frjálsar hendur um það, hverjum hún láni. Samkvæmt ákvæðunum sé ekki heimilt að neita um lán út á fiskiskip, sem Nýbyggingarráð hafi samþykkt sem lið í heildaráætlun sinni um þjóðarbúskapinn. Hafi því bankastjórn Landsbankans með synjun sinni um veitingu stofnláns út á m/s Helga Helgason brotið greind fyrirmæli nefndra laga og reglugerðar.

Að því er lánsfjárhæðina varðar, er það óvæfengt í málinu, að kostnaðarverð nefnds skips hafi numið um kr. 1.800.000.00. Samkvæmt 1. málsgr. 8. gr. nefndra laga má lána út á ný skip allt að % af virðingar- eða kostnaðarverði þeirra. Telur stefnandi því, að stofnlán út á skipið hafi átt að nema 1.200.000.00. Þá er óvæfengt, að kostnaður vegna kaupa til skipsins erlendis frá hafi numið % af verðmæti þess, eða kr. 720.000.00. Samkvæmt ákvæðum 5. málsgr. 3. gr. telur stefnandi, að átt hafi að veita kr. 480.000.00 af láninu sem A-lán.

Stefndi hefur ekki véfengt það, að fullnægt hafi verið settum skilyrðum til þess, að lán mætti veita úr Stofnlánadeildinni út á skip stefnanda, enda er það og ljóst af gögnum málsins. Hins vegar reisir stefndi í fyrsta lagi sýknukröfuna á því, að stjórn Stofnlánadeildarinnar eigi ein úrskurðarvald um lánveitingar úr deildinni. Lítur stefndi svo á, að enda þótt þeir aðiljar, sem sótt hafi um lán, hafi í öllu fullnægt skilyrðum greindra réttarákvæða til að fá lán úr Stofnlánadeild, þá sé ekki unnt að skilja ákvæðin svo, að stjórn deildarinnar sé skylt að veita þeim stofnlán undantekningarlaust. Hafi því ekki verið brotin lagafyrirmæli eða nokkur réttur á stefnanda með lánssynjuninni. Bendir stefndi á, að þessi skilningur hafi fengið viðurkenningu Nýbyggingarráðs, Fjárhagsráðs og ríkisstjórnarinnar sjálfrar og vísar í því efni til bréfs þessara stofnana frá 24. júní, 12. júlí og 25. september 1947, en efni þessara bréfa hefur verið rakið hér að framan.

Þá reisir stefndi sýknukröfuna í öðru lagi á því, að á sínum tíma hafi ekki verið nægilegt fé fyrir hendi til að veita hið umstefnda lán og ekkert fé sé fyrir hendi til þess nú. Heldur stefndi því fram, að skort hafi um 50 til 60 milljónir króna til þess að veita öll þau lán, sem Nýbyggingarráð hafi mælt með. Hafi stjórn Stofnlánadeildarinnar því orðið að meta þörf lánbeiðenda, er hún ákvað, hverjum lán skyldi veita. Svo hafi og farið, að meðal annars hafi eigi verið unnt að veita stofnlán til 6 nýsköpunartogara vegna féleysis. Þá hafi Stofnlánadeildin ekki veitt eitt einasta lán út á skip, sem byggð hafi verið innanlands, enda hafi verið til þess ætlað, að slíkri lánsþörf yrði fullnægt af öðrum aðiljum, Fiskiveiðasjóði Íslands og ríkissjóði í sameiningu.

Loks telur stefndi, að því er virðist til vara, að krafa stefnanda um kr. 1.200.000.00 stofnlán sé fjarstæða. Hámarksfjárhæð lánsins geti ekki farið fram úr $\frac{2}{3}$ af kostnaðarverði skipsins og því ekki orðið hærrí en kr. 720000.00. Þá mótmælir stefndi því, að dómstólar geti ákveðið lengd lánstímans.

Stefnandi hefur mótmælt framangreindum varnarástæðum stefnda. Sérstaklega mótmælir hann því, að stefndi geti borið fyrir sig féleysi sem varnarástæðu, enda hafi því ekki verið til að dreifa. Vísar stefnandi í því efni til efnahagsreiknings Stofnlánadeildarinnar 31. des. 1947 og telur, að samkvæmt honum sé þá óráðstafað af fé til B-lána rúmlega kr. 5.700.000.00, en það sé fært til skuldar við Landsbankann, og til A-lána um 2 milljónir króna. Þá heldur stefnandi því fram, að stjórn Stofnlánadeildarinnar hafi brotið fyrirmæli nefndra laga og reglugerðar um forgangsrétt til lánveitinga út á fiskiskip og önnur veiðiskip með því að veita lán út á aðrar eignir, enda þótt lánsþörf til skipa væri ekki fullnægt.

Af ákvæðum þeim, sem hér að framan eru rakin og stefnandi reisir á rétt til lánveitingar út á skip sitt, verður ekki ráðið, að stjórn Stofnlánadeildarinnar hafi verið skylt að verða við öllum þeim lánsbeiðnum, sem fullnægðu settum skilyrðum. Að vísu virðist svo, að ákvæði 2. málsg. 4. gr. oftnefndra laga skyldi seðlabankann til að lána ótakmarkað fé til A-lána, en af 3. málsg. sömu greinar sést, að svo er ekki, þar sem segir, að samanlögð skuld Stofnlánadeildarinnar megi aldrei fara fram úr 100 milljónum króna. Aðrar tekjulindir deildarinnar eru of takmarkaðar. Getur því svo farið, að fé skorti til að verða við öllum þeim lánbeiðnum, er fram kunna að koma og fullnægja settum skilyrðum. Er því eðlilegt, að stjórn Stofnlánadeildarinnar meti hverju sinni nauðsyn hverrar einstakrar lánveitingar, og eru engin fyrirmæli í greindum ákvæðum, er bindi stjórn Stofnlánadeildarinnar að þessu leyti. Þá er og deildarstjórnarinnar að ákveða innan tiltekins hámarks, lánsfjárhæð og lengd lánstíma, sbr. 8. og 9. gr. laganna. Verður því ekki annað séð en að stjórn Stofnlánadeildarinnar hafi haldið sér innan verkviðs þess, sem henni er markað í fyrrgreindum lögum og reglugerð, er hún synjaði stefnanda um lánveitinguna. Ber því að sýkna stefnda af kröfum stefnanda í málinu. Eftir öllum málavöxtum þykir rétt, að málskostnaður falli niður.

Einar Arnalds borgardómari kvað upp dóm þenna ásamt meðdómsmönnum dr. Þorsteini Þorsteinssyni hagstofustjóra og Ólafi Björnssyni prófessor.

Dómsorð:

Stefndi, bankaráð Landsbanka Íslands vegna Stofnlánadeildar sjávarútvegsins, er sýknað af kröfum stefnanda, Helga Benediktssonar, í máli þessu.

Málskostnaður fellur niður.